

Uluslararası Hukukta Metodoloji Sorunsalı: Kısa Bir Giriş

Methodological Problem in International Law: A Brief Introduction

Sezai Çağlayan*

Öz

Uluslararası hukuk evrensel midir? Bu soruya “evet” yanıtını verebilmek için uluslararası hukukun uluslararası toplumu ilgilendiren konulara temas etmesi gerekir. Peki gerçekte durum öyle mi? Başka bir söylemle, uluslararası hukuk sağlıktan ekonomiye, çevreden insan haklarına her alanda herkesi ve her şeyi kapsar mahiyette midir? Uluslararası hukuku sadece normatifik lensinden ele alırsak, bu soruya olumlu bir yanıt vermemiz pek mümkün olmaz. Bu soruya “evet” yanıtını verebilmenin yolu metodolojiden geçer. Bu nedenle, uluslararası hukuk araştırmaları için belirlenecek metodolojiler çeşitli olmalıdır. Sosyal bilim disiplinlerinde, davranış bilimlerinde ve hatta tıpta kullanılan bakış açıları ve çerçeveler, bir uluslararası hukukçu için de kullanılabilir olmalıdır. Uygulamaya bakıldığında, özellikle Türkçe yazında, normatifiğin ağır bastığı ve buna bağlı olarak çok disiplinli yaklaşımın yaygın olmadığı görülmektedir. Bu sorunun kökeni ise uluslararası hukukta değil, genel olarak hukukun içindedir. Bu çalışmanın amacı uluslararası hukukta devam eden metodoloji sorunsalına işaret etmektir. Normatifiğin dışına çıkamayan uluslararası hukuka ve uluslararası hukukçulara yeni bakış açıları kazandırmak, uluslararası hukukun sahip olduğu misyonunu yerine getirmesine vesile olacaktır.

Anahtar Kelimeler: uluslararası hukuk, metodoloji, metot, normatif çerçeveler, teorik çerçeveler, disiplinlerarası yaklaşım

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi AFB Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ABD Doktor Öğretim Üyesi; Sheffield Üniversitesi Hukuk Fakültesi SCIEL Merkezi Misafir Araştırmacı ve Öğretim Üyesi, sezai.caglayan@omu.edu.tr, Tel: +90 362 800 81 74, ORCID: 0000-0002-8101-4660

Abstract

Is international law universal? For someone to answer “yes” to this question, international law needs to touch on issues that concern the international community. So, is that really the case? In other words, does international law cover everyone and everything from health to economy, from the environment to human rights? If we consider international law only through the lens of normativity, it is unlikely that we can give a positive answer to this question. The way to answer "yes" to this question goes through the methodology. Therefore, the methodologies to be determined for research in international law should be diverse. Perspectives and frameworks employed in social sciences, behavioural sciences, and even medicine must be available to an international lawyer. Considering the practice, normativity predominates, particularly in Turkish literature, and the multidisciplinary approach is not common accordingly. The root of this problem is not only in international law but in law in general. The purpose of this paper is to point out the ongoing methodological problem in international law. Bringing new perspectives to international law and international lawyers who cannot go beyond normativity will be instrumental in fulfilling the mission of international law.

Keywords: international law, methodology, method, normative frameworks, theoretical frameworks, interdisciplinary approach

I. GİRİŞ

Uluslararası hukuk, uluslararası toplum süjelerinin ilişkilerini düzenleyebilme adına oluşturulmuş bir hukuk sistemidir. Bu sistemin hukuk alemi içerisindeki tartişmalı konumu bir kenara bırakıldığında,¹ asıl sorunun daha önemli olduğu görülecektir. Bu sorun metodoloji sorunudur. Metodoloji, en genel tanımıyla, bir konunun ele alınma biçimini, bakış açısını ifade eder. Metodoloji, literatürde sıklıkla ve yanlış kullanılan metot kavramından daha geniş bir kapsama sahip olup, birden fazla metodu içinde barındırabilecek bir fenomendir. Uluslararası hukuk, hukuk literatüründe kullanılan yerleşik metodoloji olan normatif metodoloji ile sınırlandırılabilir bir disiplin değildir. Bir uluslararası hukukçunun misyonu, mevcut uluslararası hukuk kurum ve kurallarının bir üst norm veya bir hukuk prensibine göre değerlendirilmesinden fazlasını ifade eder. Nitekim uluslararası toplumun tek ihtiyaç duyduğu Şey de bu değildir. Ekonomik krizler, Şiddet ve Őiddete bağlı diğer içtimai sorunlar, salgın hastalıklar ve daha birçok küresel sorun uluslararası toplumu olumsuz etkiler. Bu durum ise *ipso facto* uluslararası hukuku ve uluslararası hukukçuyu ilgilendirir. Bu nedenle, uluslararası hukukçuların, farklı alanlardaki gelişmeleri, o alanlarda geçerli olan teorik çerçeveleri de dikkate almak suretiyle ele almaları gerekir.

Bu çalışmanın amacı uluslararası hukukta devam eden metodoloji sorunsalına işaret etmektir. Uluslararası hukuk disiplini normatifliğin dışına çıkamamaktadır. Bu sorunun çözümü için yapılması gereken ise uluslararası hukukun disiplinlerarası boyutunun ön plana çıkartılmasıdır. Buradan hareketle bu çalışmada öncelikle hukuk yazınındaki metot-metodoloji ayrımına değinilecektir. Akabinde, uluslararası hukukta metodolojiye neden ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulacaktır. Devamında, normatif yaklaşımın sınırlılığına dikkat çekilerek disiplinlerarası çalışmanın sağladığı metodolojik avantajlar değerlendirilecektir.

II. METOT MU, METODOLOJİ Mİ?

Bilimsel değeri olan yazılı eserleri (Monografi, tez, makale, eleştiri vb.) bir edebi metinden veyahut başka tür bir yazıdan ayıran en belirgin özellik, belirli bir sistematik içinde kanıtlara dayanıyor olmasıdır. Hukuk yazınındaki kanıtlar normatif özellikleri gereği *sui generis*dir. Alt disiplin fark etmeksizin hukukçuların bu konudaki farkındalıkları ise bir hayli yüksektir. Disiplinin normatif niteliği, hukukun sosyal bilimler dışında daha özgül bir alana, hukukçuların ise sosyal bilimci olmak dışında daha özgün bir pozisyona sahip olmalarına

¹ Anthony d'Amato, 'Is International Law Really Law' (1984) 79 Nw. UL Rev. 1293.

neden olmuştur. Bu durum, hukuk yazını için belirlenen sistematik *-metodoloji-* için de geçerlidir. Başka bir söylemle, hukukçunun ele aldığı hukuki mevzunun nasıl ele alınacağı hususu da nevi şahsına münhasırdır.

Hukukçuların bir hukuki konuyu değerlendirme usulleri, özellikle Türkçe yazında “yöntem” kavramı ile ifade edilir. Bu kullanımın ne derece doğru olduğu ise tartışmalıdır. Bunun nedeni “yöntem” kavramının bilgi üretim süreçlerindeki son halka işlevi görmesidir. Bilinmektedir ki şeylerin kökenlerinin araştırılması Ontoloji’nin, bilginin kaynağının araştırılması ise Epistemoloji’nin konusunu oluşturur.² Daha özelinde, bilgi üretim süreçlerinde benimsenen yaklaşımların kümülatif toplamları ile “metodoloji” ve metodoloji altında kullanılan her bir öznel araç ile “yöntem” kastedilir.³ Yöntem sözcüğü, İngilizce’deki “method” kelimesinin Türkçe karşılığıdır. Aynı zamanda bu sözcüğün Türkçe’ye aynı şekilde “metot” olarak geçtiği de bilinmektedir. Nitekim TDK Sözlük’te “yöntem” ve “metot” eş anlamlı olarak kullanılır. İngilizce “methodology” sözcüğünün de aynı şekilde “metodoloji” olarak Türkçe’ye kazandırıldığı, ayrıca kavramın “yöntem bilimi” olarak kullanıldığı da görülmektedir. Uygulamada metot-yöntem ve metodoloji arasındaki bu kapsam farkına pek dikkat edilmediği görülmekle birlikte,⁴ metodoloji ifadesinin kullanımını daha doğrudur. Epistemolojik olarak Batı kökenli bu kavramların yerleşik hale gelmesi, bunların Türkçe yazında da aynı şekilde kullanılmasını gerektirir.

Uluslararası hukuk özelinde hukuk araştırmaları için asıl olan metodolojidir. Metodoloji, araştırmanın başından sonuna kadar nasıl bir bakış açısı izleneceğini belirleme işidir. Yöntem ise belirlenen metodolojiye bağlı olarak kullanılacak araçlardan sadece biridir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Soğuk Savaş sürecinde salgın hastalıklara karşı yaklaşımının saptanmasına dair bir araştırma olduğunu varsayalım. Bu araştırmada, Konsey için bağlayıcı olan hukuk normları, konjonktürel gelişmeler, ilgili döneme hâkim olan dünya görüşü ve buna benzer hususlar dikkate alınarak araştırmanın belirli bir çerçeveye yerleştirilmesi metodolojinin işidir. Buna karşın, Konsey’in Soğuk Savaş döneminde salgın hastalıklara ilişkin çıkarttığı rezolüsyonların (bağlayıcı nitelikteki kararlar) nicelik olarak tasnifi ve bu rezolüsyonlarda kullanılan ifadelerin yorumlanması yöntemle ilgilidir. Bu örnek

² Gary Goertz and James Mahoney, ‘Concepts and Measurement: Ontology and Epistemology’ (2012) 51 Social Science Information 205, 207–213.

³ Noella Mackenzie and Sally Knipe, ‘Research Dilemmas: Paradigms, Methods and Methodology.’ (2006) 16 Issues in educational research 193.

⁴ Yöntem ve metodoloji kavramlarının birbirlerinin karşılığı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Rona Serozan, ‘Hukukta Yöntem’ (2013) 8 Journal of Yaşar University 2423.

özelinde, bir metodolojinin ve buna bağlı olarak da iki farklı yöntemin kullanılması gerektiği görülmektedir. Bu sebeple, bir uluslararası hukuk araştırmasının genel görünümünü ve istikametini tayin etme adına evleviyetle belirlenmesi gereken husus metodoloji olup, metodolojiye bağlı metotların belirlenmesi ise daha sonraki bir iştir.

III. ULUSLARARASI HUKUKTA METODOLOJİYE NEDEN İHTİYAÇ DUYARIZ?

Her bilim alanı belirli bir mantık silsilesi içerisinde bilgi üretimi gerçekleştirir. Uluslararası hukuk için de bu böyledir. Metodoloji olarak ifade edebileceğimiz bu silsile, araştırmacının veriler içerisinde kaybolmamasına ve elindeki argümanları sağlıklı bir şekilde ve yerli yerinde kullanmasına imkân tanır. Araştırmanın türü değiştikçe araştırmacının metodolojiye hâkim olabilme kapasitesi de değişir. Örneğin, seksen bin kelimelik bir monografi ile beş bin kelimelik bir araştırma makalesi için harcanan efor ve vakfedilen zaman farklıdır. Araştırmanın süresi ve kapsamı genişledikçe kullanılacak metot sayısı artabilir ve nihayetinde metodolojiyi kurgulamak daha zor hale gelebilir.

Uluslararası hukuk açısından metodoloji ayrı bir öneme sahiptir. Bunun birkaç geçerli sebebi mevcuttur. Birincisi, uluslararası hukuk disiplininin ne olduğuna yönelik tartışmalarda saklıdır. Uluslararası hukukun gerçek bir hukuk dalı olup olmadığı yazındaki klasik bir tartışma konusudur.⁵ Norm ihdas edici ve uygulayıcı merkezi bir yapının bulunmaması, uluslararası hukuk normlarının ulusal hukuk normları kadar bağlayıcı karaktere sahip olmaması ve uluslararası hukuk kurallarının devletler tarafından sıklıkla ihlal ediliyor olması,⁶ bu disiplinin gerçek bir hukuk dalı olmadığı yönündeki eleştirilerin temelini oluşturur. Bu eleştirilerde haklılık payı bulunmaktadır. Lakin, uluslararası hukukun ihlal ediliyor olmasının bir gerekçe olarak sunulması ve disiplinin hukuk aleminden aforoz edilmesi de kabul edilebilir değildir. Nitekim hukuk kurallarının ihlal edilmesi yalnız uluslararası hukuk için geçerli değildir.⁷ Hülasa, uluslararası hukukun belirli bir konuda kural koyması ve bunun karşılığında da bir yaptırım mekanizması belirlemesi, disiplinin normatifliği adına yeterlidir. Bu gerçeklik, uluslararası hukuk yazınındaki araştırmaların, metodoloji oluşturma süreçlerinde normatifliği dikkate almalarını gerektirir.

⁵ d'Amato (n 1).

⁶ ibid 1293–1313.

⁷ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I* (6th edn, Seçkin 2021) 38–47.

Metodolojiyi uluslararası hukuk için önemli kılan ikinci husus, uluslararası hukukun disiplinlerarası niteliğidir. Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun sùjeleri arasındaki ilişkileri düzenlemek için vardır. Devletler, uluslararası örgütler ve bireylerin uluslararası toplumu oluşturan başat sùjeler olduğu dikkate alındığında, uluslararası hukukun bu sùjelerin ilişkilerini düzenleyebilecek nitelikte olması gerekir. Uluslararası hukukun bu noktada iç hukuktan ayrıldığı söylenebilir. Nitekim bir iç hukuk normu belirli bir devlet ülkesi içerisinde o devletin tüzel ve gerçek kişileri için oluşturulurken, uluslararası hukukun hitap ettiği kesim bir hayli geniştir. Öyle ki bu özellik, uluslararası hukuku, hukuk ile sosyal bilimler arasında bir köprü haline getirir. Uluslararası hukukun, hem hukuk (hukuk fakùlteleri) hem de sosyal bilimlerde (Uluslararası İlişkiler-Siyaset Bilimi) yükseköğrenim düzeyinde öğretilmesi bunun açık bir göstergesidir. Bu nedenle, uluslararası hukuk araştırmalarında benimsenen metodolojilerin her iki açıdan duyarlı olması gerekir.

IV. NORMATİF YAKLAŞIM VE SINIRLARI

Normatiflik hukukun temel gerçeğidir. Bu özelliği nedeniyle hukukun öznel olduğu ve sosyal bilimlerden farklı olduğu savunulur.⁸ Bu özellik uluslararası hukuk için de kısmen geçerlidir. Uluslararası hukuku hukuk yapan, hukuki norm ve süreçleri ihtiva ediyor olmasıdır. Bu durum uluslararası hukuk sùjelerinin hepsi için geçerlidir. Devletlerarası bir anlaşmanın ihdas edilmesi, bir uluslararası yargı mekanizmasının kararları ve bireylerin haklarını koruyan bir insan hakları belgesinin oluşturulması tamamıyla normatiflik içerir.

Normatif hukukun metodolojisi de normatiftir. Bu metodoloji doktriner “doctrinal” metodoloji olarak bilinir. Doktriner metodolojiye göre yürütölen bir çalışmada, hukuk normlarının bulunması ve yorumlanması esastır.⁹ 19. ve 20. yüzyılın vazgeçilmez hukuk metodolojisi olan doktriner metodoloji, hukuk normları ve kavramlarının irdelenmesine yoğunlaşır.¹⁰ Buna göre, bir hukuki gelişmeyi değerlendirmek için kullanılan ölçüt normlar ve parametreler de hukukun içindedir. Örneğin, yasa koyucu tarafından çıkartılan bir ceza normunun yeterliliği, ilgili devletin anayasasına veya bir genel hukuk ilkesine uygunluğu ile ölçölür. Şayet bu yeni düzenleme ilgili anayasaya veya ilgili hukuk ilkesine aykırı ise geçersiz olarak değerlendirilir. Uluslararası hukuk yazını için de bu geçerlidir. Örneğin,

⁸ Serozan (n 4) 2425.

⁹ Terry Hutchinson and Nigel Duncan, ‘Defining and Describing What We Do: Doctrinal Legal Research’ (2012) 17 Deakin L. Rev. 83, 110.

¹⁰ ibid 85.

devletler arasında meydana gelen bir silahlı çatışmanın değerlendirilmesinde ilk bakılan yer BM Şartı ve ilgili devletlerin taraf olduğu ikili veya çok taraflı andlaşmalardır. Söz konusu çatışma durumu bu normatif metinler üzerinden doğru veya yanlış olarak değerlendirilir. Çatışmaya taraf devletlerin ilişkileri, tarihteki benzer çatışma örnekleri, bu çatışmaları açıklayan teoriler vb. maalesef değerlendirme dışında bırakılmaktadır. Özetle, doktriner hukuk metodolojisine dayalı olarak yapılan hukuk araştırmaları için belirlenen çerçeveler normatiftir (*normatif çerçeveler*), hukukun içindedir ve esneme katsayıları düşüktür.¹¹

Doktriner metodoloji şüphesiz hukuk araştırmaları için önemli bir yere sahiptir. Uygulanan hukukun *-ulusal veya uluslararası-* gelişmesinde hayati bir öneme sahiptir. Bu metodolojiye göre araştırma yapacakların derin bir hukuk bilgisine, etkili bir hukuk diline ve verilen hukuki kararları muhakeme etme yetisine sahip olması gerekir.¹² Uluslararası hukuk açısından düşünüldüğünde, konunun uluslararası toplumu ilgilendiriyor olmasından dolayı bu yetilerin bir uluslararası hukukçu için de *sine qua non* olduğu söylenebilir. Peki doktriner hukuk metodolojisi bir uluslararası hukuk çalışması için yeterli midir? Esasen bu soruya verilecek yanıt, uluslararası hukuk dışındaki diğer hukuk disiplinleri için de geçerlidir. Hukuk kavramlarını, prensiplerini, normlarını ve diğer ulusal ve uluslararası hukuk metinlerini merkezine alan doktriner metodolojinin “black-letter” metodoloji olarak ifade edilmesi, bu soruya üstü kapalı bir şekilde cevap vermektedir. Tam karşılığı Gotik Yazı biçimi olan “black-letter”, eski hukuk metinlerinin daktilo edilme aşamasındaki yazı stilini tanımlamak için kullanılır. Mevzuat ve içtihatların bulunduğu eserlerde kullanılan bu yazı stili, bu iki hukuk çıktısı *-mevzuat ve içtihat-* üzerinde duran doktriner metodolojinin farklı bir ifade biçimi olarak literatüre yerleşmiştir.¹³ Ayrıca, bu kavram, doktriner metodolojinin dar kapsamlı ve yetersiz olduğunu ifade etmek isteyenler tarafından bilinçli ve ironik bir biçimde de kullanılmaktadır. Bu noktada doktriner metodolojiyi benimseyen hukukçuları eleştiren Becher, hukukçu akademisyenlerin pratikte boğulduklarını ve bu sebeple “akademisyen” olup olmadıklarının sorgulanması gerektiğini ileri sürer.¹⁴ Ako ve Olawuyi’ye göre, hukuk araştırmalarındaki analizin mevcut hukuk normlarını yorumlamakla sınırlı kalması ve teorik

¹¹ Sezai Çağlayan, ‘Hukuk Araştırmasında Teorik ve Normatif Çerçeveler: Teorinin Uygulamaya Aktarımı’ (2021) 11 Hacettepe Law Review 1533–1536.

¹² Hutchinson and Duncan (n 9) 116.

¹³ ibid 94.

¹⁴ Tony Becher, ‘Towards a Definition of Disciplinary Cultures’ (1981) 6 Studies in Higher education 109, 111.

bir temele inilmemesi de büyük bir eksiklik olarak tanımlanmıştır.¹⁵ Doktriner hukuk metodoloji üzerinden hukukçulara yönelik yapılan bu eleştirileri minimize etmenin yolu, aşağıdaki başlıkta açıklanacağı üzere, disiplinlerarası bir yaklaşımın benimsenmesi olacaktır.

V. DİSİPLİNERARASI ARAŞTIRMA YAKLAŞIMININ SAĞLADIĞI METODOLOJİK AVANTAJLAR

Disiplinlerarası yaklaşım, istisnasız bir şekilde her bilim dalında dillendirilen güncel bir fenomendir. Yükseköğretim kurumları, akademik yayıncılık faaliyeti gerçekleştiren dergiler, yayınevileri ve daha birçok platform bu fenomeni misyon ve vizyon belgelerine dahil etmektedir. Nedir bu disiplinlerarası yaklaşım, neden önemlidir ve uluslararası hukuk metodolojisine nasıl fayda sağlar?

Disiplinlerarası yaklaşım, son 30 yıllık süreçte yaşanan ekonomik krizler nedeniyle üniversitelere aktarılan devlet desteklerinin kısılması sonucu popülerlik kazanmıştır. Farklı bilim alanlarında faaliyet gösteren araştırmacıların bir araya gelerek dış (finansal) kaynaklı projelerle bilgi ve ekonomik çıktı üretmesi tercih edilen bir çalışma biçimi haline gelmiştir.¹⁶ Bireysel olarak yapılan kütüphane temelli doktriner çalışmalardan ziyade, grup odaklı ve disiplinlerarası anlayışa dayalı araştırmalar, hukukçulardan da beklenmektedir. Farklı şekillerde tezahür etmekle birlikte hukukçuların bu konuda statükocu bir tavır takındıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Lakin İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerde hükümetler tarafından başlatılan kurumsal girişimlerle, akademik yayınların “kalitesi” ölçülmeye başlanmış ve mevcut atmosfer belirli ölçüde değişmiştir.¹⁷ Bu gelişmeler doğrultusunda ilgili ülkelerdeki hukukçuların yeni trende uyumlu çalışmalar yapması teşvik edilmiş, yayın “kaliteleri” bu trende koşul olarak kurulan dizinleme araçları ile ölçülür hale gelmiştir. Bu süreçte üretimi gerçekleştirilen akademik çıktıların “kalitesi”, metodolojik yapının çeşitliliği, disiplinlerarasılık, ekonomik ve toplumsal fayda üzerinden ölçülmeye başlamıştır. Benzer uygulamaların kısa sürede yaygınlaşacağı ise su götürmez bir gerçekliktir.

Hukukçuların uzun vadede bu yaşanan gelişmelere uyum sağlaması kaçınılmaz hale gelecek gibi görünmektedir. Çoğu hukukçu, hukukun ulusal nosyonlu bir alan olduğunu ileri sürerek

¹⁵ Rhuks Ako and Damiola S Olawuyi, ‘Methodology, Theoretical Framework and Scholarly Significance: An Overview of International Best Practices in Legal Research’ (2017) 8 Journal of Sustainable Development Law and Policy (The) 225, 235.

¹⁶ Hutchinson and Duncan (n 9) 86.

¹⁷ ibid 90–97.

değişime karşı direnmektedir. Esasen bu noktadaki direnç Türk hukuk akademiyasında da ciddi bir şekilde hissedilmektedir. Bunun en temel nedeni ve de doğal sonucu Türk hukuk öğretimindeki *-lisansüstü-* geleneğin korunuyor olmasıdır.¹⁸ Diğer taraftan disiplinlerarası yaklaşımın zorunluluk haline geldiği Batı'daki hukukçuların çoğu, tıp dahil olmak üzere birçok farklı alandaki araştırmacılarla ortak çalışmalar yapmaktadırlar. Bu da doğal olarak kullanılan metodolojinin çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu süreçte kurulan çok disiplinli dergilerin nicelik ve nitelik olarak artış göstermesi ise bu sürecin hem doğal bir sonucu hem de hızlandırıcısı olmuştur.

Disiplinlerarası yaklaşımın hukuka uyarlanması noktasında uluslararası hukuk yazınının görece daha elverişli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan disiplinin metodolojik olarak faydalanabileceği en yakın alan sosyal bilimlerdir. Uluslararası İlişkiler başta olmak üzere, Siyaset Bilimi, Sosyoloji, Psikoloji ve hatta Teoloji'de kullanılan farklı metodolojiler uluslararası hukuk için elverişlidir. Bu disiplinlerde kullanılan teorik ve kavramsal çerçeveler uluslararası hukuk araştırmalarının daha sistematik hale gelmesine yardımcı olacak mahiyettedir. Esasen bu çerçevelerin hukuk ve uluslararası hukukta hiç kullanılmadığını söylemek doğru değildir. Hali hazırda, özellikle Batı'da, bu yaklaşımın yaygın olduğu açıktır. Doktriner metodolojiyi benimsemiş hukukçular açısından bir değerlendirme yapıldığında bu yeni çerçevelerin faydalı olduğu söylenebilir. Peki nedir bu çerçeveler, doktriner metodolojiden farklı olarak neyi önermektedir?

Teorik çerçeve (*theoretical framework*) bir araştırmada ele alınacak konunun bakış açısının belirlenmesidir. Bir monografi veya bir makale yazarının olayları ele alma biçimi ve bu süreçte dikkate aldığı dünya görüşü teorik çerçeveyi oluşturur.¹⁹ Buradaki dünya görüşü geniş kitlelere ulaşmış bir ideoloji veya belirli bir alana özgü daha dar bir teori de olabilir. Örneğin, klasik uluslararası ilişkiler yazınındaki hâkim görüş Realizm'dir.²⁰ Hobbesçi bir felsefeyi benimseyen Realizm akımının odağında güç faktörü vardır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde etkisi hissedilen bu teoriye göre uluslararası sisteme anarşi hakimdir, devletler birbirleriyle dost değildir ve devletlerin hayatta kalabilmeleri için tek gereksinim duydukları

¹⁸ Türkiye'deki hukuk lisansüstü programları genel itibarıyla "Kamu Hukuku" ve "Özel Hukuk" şeklinde iki genel başlık altında yürütülmektedir. Son zamanlarda "Sağlık Hukuku", "Bilişim Hukuku", "Spor Hukuku" gibi farklı fransiyonların gelişim göstermesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte, yerleşik geleneksel anlayışın etkilerinin kısa vadede etkisini yitirmesi de beklenmemektedir.

¹⁹ Norman G Lederman and Judith S Lederman, 'What Is a Theoretical Framework? A Practical Answer' (2015) 26 Journal of Science Teacher Education 593, 593–596.

²⁰ Sandrina Antunes and Isabel Camisão, 'Realism' in Stephen Mcglinchey, Rosie Walters, And Christian Scheinpflug (eds), *International Relations Theory* (E-International Relations Publishing 2017).

şey güçtür. Diğer taraftan Liberalizm’de ise gücün maksimizasyonundan ziyade iş birliğine önem verilir. Karşıt bu iki teori ve bunlardan ayrılarak oluşan yeni fraksiyonlar,²¹ sosyal gerçekliklerin farklı gözlüklerden incelenbilmesini sağlar. Uluslararası hukuk yazınında ele alınacak bir gelişmenin bu teorilerden soyutlanarak incelenmesi disiplini eksik kılar. Örneğin, NATO’nun 1999 tarihinde Kosova’da gerçekleştirdiği hava saldırıları, BM Şartı hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle ciddi eleştiriler almıştır.²² Teknik olarak bu doğrudur. Normatif olarak ortada bir çerçeve olarak BM Şartı vardır ve NATO BM Şartı’daki *jus cogens* niteliğindeki kuvvet kullanma yasağını ihlal etmiştir. Lakin diğer taraftan, söz konusu NATO eyleminin “insani müdahale” konsepti içinde açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir.²³ Teknik olarak yasal olmayan (mevzuata uygun olmayan) bir hususun içtimai olarak uluslararası toplum tarafından meşru kabul edildiği ileri sürülmektedir. Bu örnek özelinde normatif çerçevenin tekliği söz konusudur ve bu da BM Şartı’dır. Diğer taraftan, NATO müdahalesinin doğruluğu veya yanlışlığı ile ilgili olarak farklı perspektiflere sahip birden fazla teorik çerçeveden bahsedilebilir. Dahası, bu teorilerin her biri farklı disiplinlere ait de olabilir. Sosyoloji’de Bourdieu tarafından geliştirilen *Sembolik Şiddet Teorisi*²⁴ veya Galtung’un *Kişisel-Yapısal Şiddet Teorisi*²⁵ uluslararası hukuk alanındaki kuvvet kullanımına bağlı şiddet olgularını açıklamak için kullanılacak teorik çerçevelerdir.

Uluslararası hukuk özelinde analiz yapmaya imkân tanıyan bu iki tür çerçevenin *-normatif ve teorik çerçeve-* ilişkisine dair farklı görüşler mevcuttur. Bu iki çerçevenin bazı durumlarda örtüştüğünü ileri sürenler vardır. Westerman, belirli bir coğrafyada geçerli olan bir hukuk sisteminin bir nevi teorik çerçeve olduğunu ve bunun “örtülü teorik çerçeve” olarak ifade edilebileceğini ileri sürmüştür.²⁶ Diğer taraftan, teorik çerçevelerin normatif çerçevelere göre daha geniş nitelikte olduklarını savunanlar, teorik çerçevelerin işlevlerinin hukuk sistemlerini yorumlamak olduğunu savunurlar.²⁷ Örneğin, birinci görüş perspektifinden bir değerlendirme yapıldığında, Anglo-Sakson hukuk sistemi başlı başına örtülü bir çerçevedir ve hukuk

²¹ Bkz. Annette Freyberg-Inan, ‘Critical Theories and Change in International Relations’ [2021] The Oxford Handbook of Peaceful Change in International Relations 205.

²² Louis Henkin, ‘Kosovo and the Law of “Humanitarian Intervention”’ (1999) 93 American Journal of International Law 824, 824.

²³ ibid 826.

²⁴ Pierre Bourdieu, ‘Symbolic Violence’, *Beyond French Feminisms* (Springer 2003).

²⁵ Johan Galtung, ‘Violence, Peace, and Peace Research’ (1969) 6 Journal of peace research 167.

²⁶ Pauline C Westerman, ‘Open or Autonomous: The Debate on Legal Methodology as a Reflection of the Debate on Law’ [2009] Available at SSRN 1609575 4.

²⁷ Jan BM Vranken, ‘Methodology of Legal Doctrinal Research: A Comment on Westerman’ [2011] Methodologies of legal research: Which kind of method for what kind of discipline 111.

yazınında bu şekilde kullanılabilir. İkinci görüşe göre ise Anglo-Sakson hukuk sistemi teknik olarak bir hukuk sistemidir, bu sistemin açıklanabilmesi için yerleşik birtakım teorik çerçevelere ihtiyaç vardır. Bu örnekler tabiatıyla çoğaltılabilir. Lakin her iki çerçevenin arasındaki ayrımın her zaman için net olduğuna dair bir yargıya varmak da kolay değildir. Bunun sebebi, teorik çerçeveleri oluşturan bakış açılarının, son tahlilde, bir hukuk normuna dönüşme ihtimal ve potansiyelinin olmasıdır. Örneğin, liberal bakış açısı (teorik çerçeve) doğrultusunda oluşturulan bir normatif düzenleme haliyle liberal değerler taşıyacaktır. Bu konuda araştırma yapan bir hukukçunun, araştırması için belirleyeceği teorik ve normatif çerçeveler aynı perspektife (liberal bakış açısı) sahip olacağından, her iki çerçeve adına benzer değerlendirmeler ortaya çıkacaktır.²⁸

Uluslararası hukuk yazınında normatif ve teorik çerçeveler üzerinden *sui generis* yeni çerçevelerin oluşturulması da mümkündür. Başka bir anlatımla, belirli bir dünya görüşünü kabul etmiş bir teorik çerçeveyi temel kabul etmek suretiyle oluşturulmuş normatif çerçeveler, uluslararası hukuk gelişmelerinin değerlendirilmesinde yeni bakış açıları sunabilirler. Amerikalı uluslararası hukukçu Michael P. Scharf tarafından kaleme alınan 2013 tarihli “*Customary International Law in Times of Fundamental Change: Recognizing Grotian Moments*” isimli kitap bu yeni tür çerçevelerin oluşturulması adına önemli bir girişimin ürünüdür.²⁹ Doğal Hukuk anlayışının dönüştürülmesinde önemli bir yere sahip olan ve uluslararası hukukun babası olarak isimlendirilen Hugo Grotius’ten (1583-1645) yola çıkan Scharf, uluslararası hukukun kaynağı olan teamüllerin, olağanüstü bazı olaylar neticesinde hızlı bir şekilde ortaya çıkabileceğine ilişkin yeni bir teori geliştirerek alan yazına önemli bir katkı sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın sorumlularının yargılanmaları için kurulan ve bireyin uluslararası sorumluluğunu ortaya çıkartan Nürenberg yargılamaları ile ABD-Rusya mücadelesi ekseninde 1960’larda uzaya araç gönderilmesine bağlı olarak ortaya çıkan Uzay Hukuku, Scharf’ın tarif ettiği ve Grotian Moment olarak nitelendirdiği gelişmelerdir. Scharf’ın geliştirdiği bu yeni çerçevenin, uluslararası hukuktaki yeni hadiselerin yorumlanması adına temel kabul edildiği görülmektedir. Örneğin, Sterio tarafından devlet

²⁸ Uluslararası hukuk gelişmelerinin yorumlanması noktasında iki klasik çerçeve olarak “Doğal Hukuk Görüşü” ve “Pozitif Hukuku Görüşü” bulunur. Özellikle Türk yazınına bakıldığında çoğu ders kitabı sadece bu ikisine yer verir. Aksar tarafından hazırlanan ders kitabında, modern görüşler olarak “Realist Görüşler” ve “Liberal Görüşlere” yer verilmesi, uluslararası hukuktaki teorik çerçeve sorununun çözümü adına heyecan verici bir gelişmedir. İngilizce yazındaki eserlere bakıldığında ise uluslararası hukukun beslenebileceği ana akımlara ve bunların fraksiyonlarına dair ayrıntılı çalışmaların olduğu görülmektedir. Bkz. Aksar (n 7), s. 31-33; Rossana Deplano and Nicholas Tsagourias (eds), *Research Methods in International Law: A Handbook* (Elgar 2021).

²⁹ Michael P Scharf, *Customary International Law in Times of Fundamental Change: Recognizing Grotian Moments* (Cambridge University Press 2013).

teorisi üzerine yazılan bir eserde, 1933 Montevideo Sözleşmesi’de bahsi geçen devlet olma kriterlerinin (Ülke, egemenlik, millet ve diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi) yeni uluslararası sistemde yetersiz olduğu, bölgesel ve küresel güç kabul edilen devletler tarafından tanınmanın da önemli bir kriter olması gerektiği belirtilerek, bu durumun, Scharf’ın tanımına göre bir Grotian Moment olduğu üzerinde durulmuştur.³⁰

Disiplinlerarası yaklaşım doğrultusunda uluslararası hukukçuların faydalanabileceği çerçeveler sosyal bilimlerin sağladıkları ile sınırlı değildir. Kapsam itibariyle hukuka en uzak sayılabilecek tıp disiplini dahi uluslararası hukukçular için önemli bir metodolojik kaynak sağlayıcı olabilir. Burada kastedilen bir cerrahi bilim metodolojisi tabi ki değildir. Son üç yılda, Covid-19 sürecinde gündemden düşmeyen Kamu Sağlığı (*Public Health*) bir tıp disiplini olarak uluslararası hukukçulara faydalı olabilir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından kamu sağlığı sorunlarının üstesinden gelinmesi için geliştirilen, izleme-tanımlama-uygulama-müdahale etme adımlarından oluşan Kamu Sağlığı Yaklaşımı (*Public Health Approach*), toplumsal bir gerçeklik olan şiddetin önüne geçebilme adına önemli bir yaklaşımı oluşturmaktadır.³¹ Şiddet, sadece belirli bir toplum içerisinde farklı kaynaklardan (din, dil, cinsiyet vb.) beslenen bir sorun olmayıp, uluslararası toplum için de önemli bir sorundur. Devletlerin birbirlerine karşı uyguladıkları ve uluslararası hukukta “kuvvet” (*force*) olarak ifade edilen eylemler de bir nevi şiddet türüdür. Devletin birtakım uluslararası hukuk normları (bkz. BM Şartı VII. bölüm) vasıtasıyla güç kullanması söz konusu şiddeti meşrulaştırırsa da (*legitimised violence*) bu bir şiddet türüdür. Kamu Sağlığı Yaklaşımı olarak geliştirilen bu dört aşamalı sürecin devletlerarası ilişkilere uyarlanması da bu bakımdan uluslararası hukuk yazını adına faydalıdır. Uluslararası hukukun tıbbi metodolojiden faydalanabilmesi adına tek örnek Kamu Sağlığı Yaklaşımı da değildir. Her iki disiplindeki yaklaşımların kullanılması vasıtasıyla yeni hibrid çerçevelerin oluşturulması da mümkündür. Nitekim David Fidler’in çalışması bu konuya güzel bir örnek teşkil eder.³² Uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler yazınında önemli bir tartışma konusu olan “koruma sorumluluğu” (*responsibility to protect*) yaklaşımını kamu sağlığı alanına uyarlayan Fidler, BM’nin, kamu sağlığını tehdit eden gelişmeler karşısında, “kamu sağlığını uygulama sorumluluğu”

³⁰ Milena Sterio, ‘A Grotian Moment: Changes in the Legal Theory of Statehood’ (2010) 39 Denv. J. Int’l L. & Pol’y 209.

³¹ Local Government Association, ‘Public Health Approaches to Reducing Violence’ [2018] London, England 5.

³² David P Fidler, ‘The UN and the Responsibility to Practice Public Health’ (2005) 2 J. Int’l L & Int’l Rel. 41, 42.

olduğunu ileri sürerek, yeni bir çerçeve geliştirmiştir. Sağlık sorunlarının 21. yüzyıl dünyası adına ciddi tehditler oluşturduğunu ifade eden Fidler, bu sorunların klasik uluslararası hukuk sorunları olan Güvenlik Konseyi'nin reforme edilmesi ve kuvvet kullanmadan daha ciddi olduğunun altını çizerek bu yeni yaklaşımı geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre bir sağlık krizi karşısında izlenmesi gereken yol izleme ve müdahaledir. Buradaki “izleme” (*surveillance*) kamu sağlığı disiplininin, “müdahale” (*intervention*) ise uluslararası hukuktan ödünç alınan kavramlardır.

VI. SONUÇ

Uluslararası hukukta metodoloji sorunsalının çözümü disiplinlerarası yaklaşımdan geçmektedir. Normatifliğin ve normatif çerçevelerin uluslararası hukuk ve uluslararası hukukçu için önemli olması, bu çerçevelerin her soruna yanıt verdiği anlamına gelmemektedir. Bir uluslararası hukuk normunun ihdas edilmesi veya ihdas edilmiş bir normun yorumlanması tabiatıyla uluslararası hukukçunun görev alanına girer. Lakin şu da bir gerçektir ki söz konusu normların ortaya çıkmalarının arkasında da diğer disiplinleri ilgilendiren gelişmeler mevcuttur. Uluslararası toplumun son üç yıldır yaşadığı salgın süreçleri de bu durumun en güncel örneği olarak gösterilebilir. Bu sebeplerle, uluslararası hukukçunun kullanacağı metodolojiler kapsayıcı (*inclusive*) bir şekilde belirlenmeli ve gerekmesi halinde yenileri üretilerek yeni parametre ve ölçütler geliştirilmelidir. Bu konunun muhatabı şüphesiz yükseköğretim kurumlarıdır. Yükseköğretim kurumları olarak hukuk fakültelerinin tek misyonu, klasik hukuk anlayışına dayalı hukuk uygulayıcıları olarak avukat, hâkim ve savcı yetiştirmek değildir. Toplumun ihtiyaçları doğrultusunda ilgili normların ve kurumlarının daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesine katkı sağlayacak hukukçu akademisyenlerin yetiştirilmesi de bu kurumların görevleri arasındadır. Uluslararası hukuk ölçeğinde düşünüldüğünde, uluslararası toplumun hukuki gereksinimlerinin daha geniş olduğu sarihtir. Bu bağlamda, uluslararası hukukçuların araştırmalarının da daha kapsayıcı bir metodolojiye ihtiyacı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sebeple, metodoloji konusunun hukuk fakültelerinde ve hukuk kitaplarında daha fazla yer işgal etmesi gerekmektedir. Böylelikle, hukukçu akademisyenler ile yukarıda sayılan hukuk uygulayıcıları uzun vadede disiplinlerarası yaklaşıma sahip olabileceklerdir.

KAYNAKÇA

Ako R and Olawuyi DS, 'Methodology, Theoretical Framework and Scholarly Significance: An Overview of International Best Practices in Legal Research' (2017) 8 Journal of Sustainable Development Law and Policy 225

Aksar Y, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I* (6th edn, Seçkin 2021)

Becher T, 'Towards a Definition of Disciplinary Cultures' (1981) 6 Studies in Higher education 109

Bourdieu P, 'Symbolic Violence', *Beyond French Feminisms* (Springer 2003)

Çağlayan S, 'Hukuk Araştırmalarında Teorik Ve Normatif Çerçevesel: Teorinin Uygulamaya Aktarımı' (2021) Hacettepe Law Review, 1524-1552.

D'Amato A, 'Is International Law Really Law' (1984) 79 Nw. UL Rev. 1293

Fidler DP, 'The UN and the Responsibility to Practice Public Health' (2005) 2 J. Int'l L & Int'l Rel. 41

Freyberg-Inan A, 'Critical Theories and Change in International Relations' [2021] The Oxford Handbook of Peaceful Change in International Relations 205

Galtung J, 'Violence, Peace, and Peace Research' (1969) 6 Journal of peace research 167

Goertz G and Mahoney J, 'Concepts and Measurement: Ontology and Epistemology' (2012) 51 Social Science Information 205

Henkin L, 'Kosovo and the Law of "Humanitarian Intervention"' (1999) 93 American Journal of International Law 824

Hutchinson T and Duncan N, 'Defining and Describing What We Do: Doctrinal Legal Research' (2012) 17 Deakin L. Rev. 83

Lederman NG and Lederman JS, 'What Is a Theoretical Framework? A Practical Answer' (2015) 26 Journal of Science Teacher Education 593

Local Government Association, 'Public Health Approaches to Reducing Violence' [2018]
London, England

Mackenzie N and Knipe S, 'Research Dilemmas: Paradigms, Methods and Methodology.'
(2006) 16 Issues in educational research 193

Rossana Deplano and Nicholas Tsagourias (eds), *Research Methods in International Law: A Handbook* (Elgar 2021)

Sandrina Antunes and Isabel Camisã, 'Realism' in Stephen Mcglinchey, Rosie Walters, And
Christian Scheinpflug (eds), *International Relations Theory* (E-International Relations
Publishing 2017)

Scharf MP, *Customary International Law in Times of Fundamental Change: Recognizing
Grotian Moments* (Cambridge University Press 2013)

Serozan R, 'Hukukta YöntemMethodology in Law' (2013) 8 Journal of Yaşar University
2423

Sterio M, 'A Grotian Moment: Changes in the Legal Theory of Statehood' (2010) 39 Denv. J.
Int'l L. & Pol'y 209

Vranken JB, 'Methodology of Legal Doctrinal Research: A Comment on Westerman' [2011]
Methodologies of legal research: Which kind of method for what kind of discipline 111

Westerman PC, 'Open or Autonomous: The Debate on Legal Methodology as a Reflection of
the Debate on Law' [2009] Available at SSRN 1609575